

УДК 338.42:33.021.8

В.С. Садчиков, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

В.С. Садчиков, аспирант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ НОВЫХ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ СТРУКТУР В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

Viktor Sadchykov, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMATION OF NEW ORGANIZATIONAL STRUCTURES IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Відображено напрями формування нових організаційних структур в агробізнесі. Запропоновані науково-методичні підходи до інституційного забезпечення та формування нових організаційних структур в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: нові організаційні структури, аграрний сектор економіки, аграрне підприємство, організаційно-економічні форми, реформування, реструктуризація.

Отражены направления формирования новых организационных структур в агробизнесе. Предложены научно-методические подходы к институциональному обеспечению и формированию новых организационных структур в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: новые организационные структуры, аграрный сектор экономики, аграрное предприятие, организационно-экономические формы, реформирование, реструктуризация.

This article describes formation of new organizational structures in agribusiness. Scientific-methodological approaches to institutional support and creation of new organizational structures have been proposed in agribusiness.

Key words: new organizational structure, agricultural sector, agricultural business, organizational and economic forms, reform, restructuring.

Постановка проблеми. Сьогодення українських агробізнесових структур потребує значних інвестицій та масштабного аналізу дій щодо подальшого розвитку аграрних технологій та збільшення частки експорту своєї продукції. Сучасні види організаційно-економічних структур в українському агробізнесі не можуть створювати конкуренції провідним іноземним компаніям через різні причини.

Суть проблеми полягає в тому, що зарубіжні агропромислові підприємства вкладають досить значні інвестиції в розроблення нових технологій виробництва, переробки та збуту сільськогосподарської продукції, в той час як вітчизняні аграрні підприємства відчують дефіцит ресурсів для розроблення нових, перспективних напрямів сільськогосподарської діяльності та не витримуючи цінової конкуренції із зарубіжними підприємствами-конкурентами.

Основу цієї проблеми складають застарілі організаційно-економічні форми діяльності українських агробізнесових структур. Розроблення нових організаційно-економічних форм у сільському господарстві дозволить створити "агробізнесові структури нового типу" (АСНТ), які будуть включати не тільки сільськогосподарське, а й інші підприємства, які будуть відтворювати повний виробничо-збутовий цикл від вирощування та перероблення і до продажу готової продукції на нових ринках збуту та зможуть створювати конкуренцію іншим аграрним структурам як у межах України, так і за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного розвитку організаційно-економічних структур аграрних підприємств вивчалися багатьма вітчизняними науковцями, такими як: В.Я. Амбросов, О.М. Бородіна, М.П. Бутко, І.І. Вініченко, О.М. Гладій, В.Я. Месель-Веселяк, О.О. Мороз, Л.І. Рева, Л.В. Молдован, П.Т. Саблук, В.М. Семцов, Ю.М. Тютюнник та ін. Однак питання щодо формування науково-

методичних підходів до створення нових організаційних структур в аграрному секторі економіки розкриті не в повному обсязі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Одним з головних резервів зростання ефективності суспільного виробництва є підвищення якості управлінських рішень, що досягається завдяки вдосконаленню структур управління.

Науково-методичне формування ефективних організаційно-економічних структур агробізнесу – актуальне завдання сучасного етапу адаптації суб'єктів господарювання до ринкової економіки.

У нових умовах господарювання необхідно широко використовувати принципи і методи проектування організації управління на основі системного підходу. Без розроблення ефективних методів проектування організаційно-економічних структур ускладнено подальше вдосконалення управління і підвищення ефективності аграрного виробництва, оскільки в нових умовах господарювання в багатьох випадках не можна оперувати старими організаційними формами, які не задовольняють сучасних вимог ринкових відносин між суб'єктами аграрного ринку.

Комплексний підхід до вдосконалення організаційно-економічних структур раніше багато в чому був підмінений роботою щодо впровадження несуттєвих організаційно-управлінських новацій та використання деяких елементів системи автоматизованого управління. Створення нових аграрних структур повинне спиратися не тільки на досвід, аналогію, звичні схеми й інтуїцію, але і на наукові методи організаційного проектування.

Проектування організаційно-економічних структур повинне покладатися на фахівців, що володіють методологією формування організаційних систем. Розроблення принципів і методики проектування структури передусім включає систему цілей і їх розподіл між різними ланками. Становлення АСНТ повинно супроводжуватися законодавчо та бути підтримано державою.

Мета статті. Розроблення науково-методичних підходів до створення АСНТ та організації їх ефективної діяльності в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні аграрні підприємства не повністю готові до швидких змін кон'юнктури світового аграрного ринку. Багато агровиробників виявляються на грані банкрутства, якого можна уникнути завдяки проведенню реструктуризації, як комплексу різнобічних взаємопов'язаних перетворень на підприємстві з метою підвищення його конкурентоспроможності.

Залежно від обраного напрямку реструктуризації підприємства можна визначити певний вид проведення організаційно-економічних змін, у результаті яких створюється нова організаційно-правова форма сільськогосподарського підприємства на основі приватної власності на землю і майно, підвищення ефективності функціонування якої в умовах багатоукладної економіки здобуває особливу актуальність внаслідок обмеженості ресурсів і забезпечення державою права рівного їх використання всіма господарськими формуваннями.

Механізм формування включає в себе такі елементи, як: горизонтальну та вертикальну інтеграцію, створення ефективної організаційно-економічної моделі управління та розроблення Diamond Model для визначення конкурентних переваг аграрного підприємства.

Головна мета інтегрування як процесу – створення такої інтеграційної структури, яка здатна не тільки забезпечити конкурентоспроможність підприємств і отримання прибутку, а й забезпечити стабільне положення на ринку і прибутковість виробничо-господарської діяльності в довгостроковій перспективі. За спрямованістю розрізняють інтеграцію вертикальну, горизонтальну і змішану. Кожен із зазначених типів інтеграції відрізняється своїми перевагами і недоліками.

Горизонтальна інтеграція передбачає об'єднання декількох виробників, що діють на одному рівні продуктової вертикалі. Горизонтальна інтеграція в сільському господарстві сприяє кооперації сільськогосподарських підприємств та селянських господарств.

Горизонтальні інтеграційні структури відрізняються гнучкістю ціноутворення і широкою сферою впливу на ринку, а також можливостями техніко-технологічного вдосконалення, однак створюються вони на невеликий період, переважно для посилення своїх позицій на ринку і «виживання» в умовах жорсткої конкуренції.

Вертикальна інтеграція – це процес включення у сферу організаційно-економічних відносин компанії фірм, які пов'язані з нею єдиним технологічним ланцюжком, або злиття стадій виробництва єдиного технологічного ланцюга і встановлення контролю однієї компанії над ними.

При цьому стадія виробництва розуміється як процес, у результаті якого до первісної вартості продукту приєднується додана вартість, а сам продукт переміщається по ланцюжку до кінцевого споживача.

Для вертикальної інтеграції головною перевагою є відновлення виробничо-технологічних зв'язків, недоліком – територіальне розосередження.

Змішана інтеграція діагонального типу являє собою об'єднання одного підприємства з іншим, що знаходяться на іншому рівні вертикального виробничого циклу і випускає однотипні види продукції.

Змішана інтеграція дозволяє гнучко реагувати на зміни ринкової ситуації і переорієнтовувати виробництво на випуск нової продукції, проте має складну фінансово-контрольну систему обліку витрат на виробництво і реалізацію різної продукції.

Нові організаційні структури повинні відповідати таким вимогам:

– забезпечувати високу ефективність функціонування нової організаційно-економічної структури;

– мінімізувати негативний вплив на організаційно-економічну структуру факторів зовнішнього середовища;

– для багатоцільової структури має бути сформульована адекватна сукупність критеріїв ефективності, методів та засобів її підвищення;

– розвиватися в динаміці, забезпечуючи більшу кількість складних взаємозв'язків, різноманіття форм господарювання, необхідних для посилення пристосованості економічного суб'єкта господарювання до об'єктивних обставин, забезпечення його саморегулювання;

– систематичний аналіз об'єктивних і суб'єктивних умов підвищення результативності АСНТ, діяльності організаційно-економічної структури.

Залежно від обраного напрямку створення нової організаційно-економічної структури можна провести певні організаційно-економічні зміни (рис. 1) [1; 2].

Ефективність функціонування та конкурентоспроможність інтегрованих структур, що створені на базі підприємств будь-якої галузі, у тому числі й аграрної визначається системою Diamond Model.

Diamond Model (детермінанти конкурентної переваги) – це система, компоненти якої взаємно підсилюються, кожна детермінанта впливає на всі інші.

Diamond Model АСНТ включає в себе:

1. Природні ресурси, кваліфіковані кадри, капітал, інфраструктуру та ін.
2. Рівень доходу, еластичність попиту, вимогливість покупців до якості.
3. Забезпечення АСНТ необхідними ресурсами, комплектуючими, інформацією, банківськими, страховими та іншими послугами.
4. Створенням конкурентного середовища і розвитку конкурентних переваг.

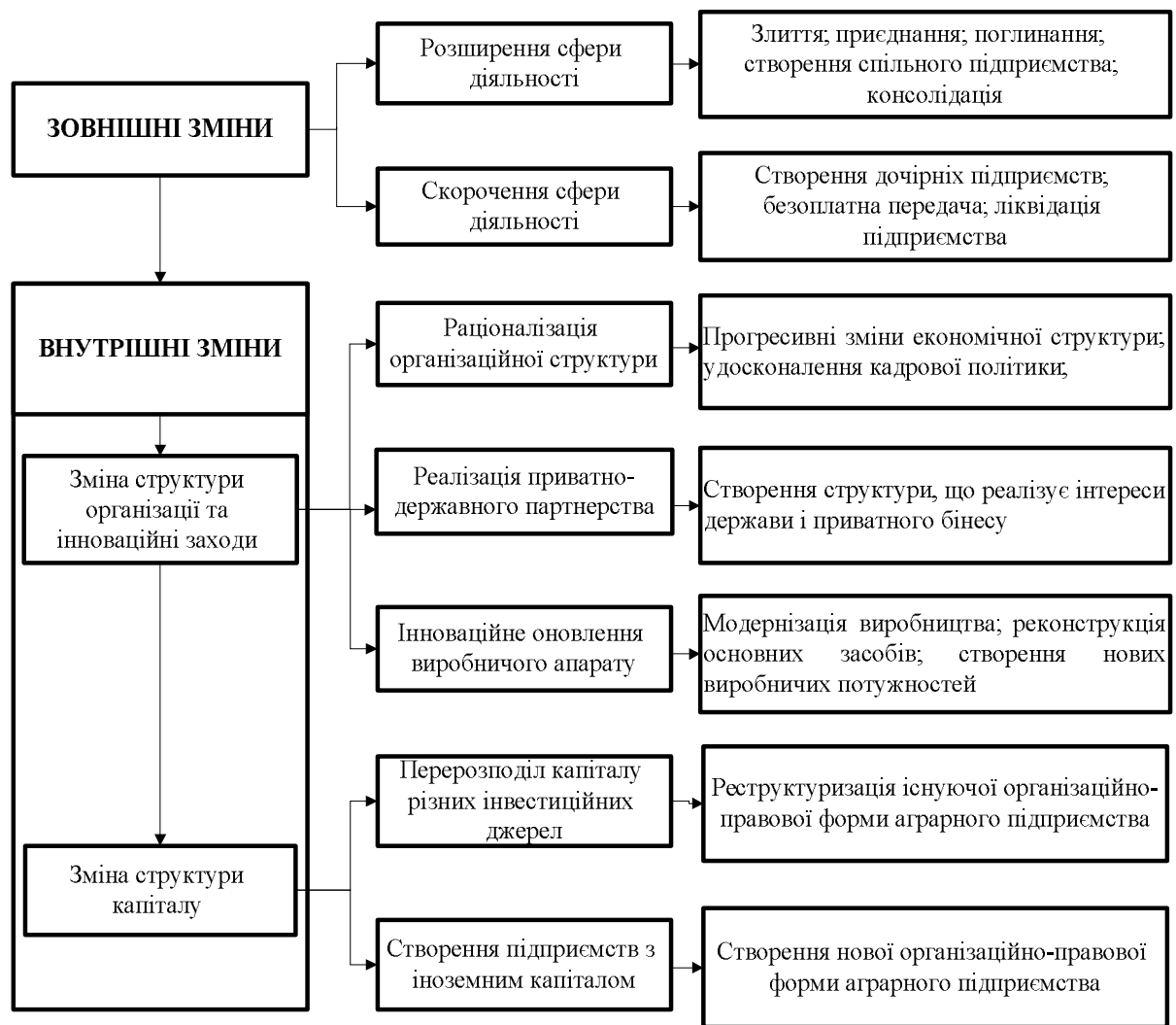

Рис. 1. Організаційно-економічні зміни аграрного підприємства

Конкурентна перевага на основі тільки однієї-двох детермінант можлива тільки в галузях з сильною залежністю від природних ресурсів, або в галузях, де слабо використовуються складні технології. Перевага на одній з детермінант не є основою для переваги в галузі [9]. Детальніше детермінанти конкурентних переваг зображені на рис. 2.

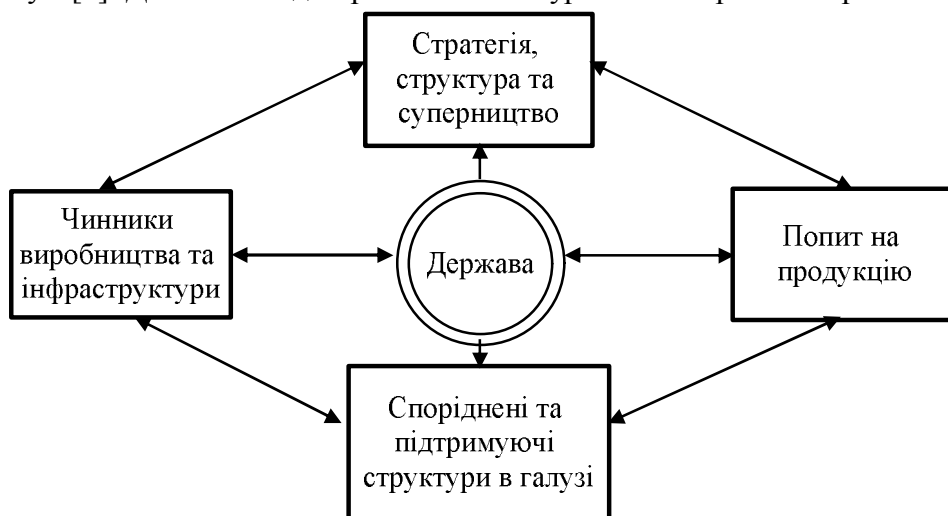

Рис. 2. Детермінанти конкурентних переваг

Сутнісний зміст вказаних детермінант стосовно агробізнесових структур розкривається в такому плані:

1. Чинники виробництва – це людські ресурси, матеріальні ресурси, природні ресурси, рівень професійної підготовки.

2. Споріднені та підтримуючі структури в галузі аграрного виробництва: беруть участь у процесі оновлення основних засобів аграрних підприємств, стимулюючи тим самим інші компанії в орієнтації їх на інноваційний розвиток.

3. Попит на продукцію: умови попиту на внутрішньому ринку можуть суттєво допомогти у створенні кращого продукту, ніж у конкурентів.

4. Стратегія, структура та суперництво: те, як організаційно-економічні структури в агробізнесі створюються, ставлять важливі для успіху цілі, але наявність суперництва між підприємствами стимулює інноваційну діяльність з метою підвищення конкурентоспроможності структури.

5. Держава може впливати на кожного із зазначених чинників забезпечення конкурентоспроможності. Держава може впливати на умови поставки ключових факторів виробництва, умови попиту на внутрішньому ринку і конкуренцію між фірмами.

Наведемо декілька прикладів нових агропромислових структур, що функціонують за кордоном:

1. Агропромислові фінансові групи – організаційно-економічні формування, основною діяльністю яких є реалізація технологічного та інвестиційних циклів, учасниками яких є всі члени групи. Їх взаємодія дозволяє підвищити ефективність і масштабність процесу за рахунок диверсифікації інтегрованого формування, розширення напрямів інвестування і способів акумуляції грошових коштів.

Спільна діяльність учасників дозволяє реалізувати різні агропромислові проекти, здійснення яких окремо взятими господарствами було б економічно неможливо. У межах такої структури кожне конкретне переробне підприємство або господарське об'єднання знаходить певну ступінь економічної безпеки і потужні важелі впливу на обсяги сировинних потоків.

Створення агропромислових фінансових груп в аграрній сфері пов'язано з необхідністю раціонального об'єднання сільських товаровиробників, працівників переробних і обслуговуючих підприємств на всіх технологічних етапах: від виробництва, поглибленої переробки і реалізації готової продукції і послуг на основі підвищення їх якості та конкурентоспроможності [4].

2. Агропромислові комбінати – форма інтегрованого багатогалузевого виробництва на регіональному рівні, які здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівлю, перероблення, зберігання та реалізацію через власну торговельну мережу, а також обслуговування виробництва.

3. Агрохолдинги – групи юридичних, самостійних сільськогосподарських, переробних і обслуговуючих організацій, контрольні пакети статутного капіталу яких належить одній юридичній особі.

Агрохолдинги включають у себе сільськогосподарські, переробні і торговельні організації, що об'єднали або повністю, або частково свої ресурси на основі договору про взаємовигідне економічне співробітництво. До їхнього складу обов'язково повинні входити господарства, які орендують землю або мають свої земельні угіддя та використовують їх для виробництва продукції.

Розглядаючи відповідні організаційні структури в аграрному бізнесі, необхідно враховувати всі позитивні і негативні аспекти кожної організаційної форми (результати представлені в табл.).

Таблиця

Позитивні і негативні аспекти діяльності нових агропромислових структур

Позитивні сторони	Негативні сторони
Агрохолдинги	
1. Відносно невелика вартість входження в бізнес, можливість надзвичайно стрімкої окупності витрат (1-2 роки) та швидкого виходу з бізнесу (вартість основних фондів, якщо порівняти з оброблюваними площами – мінімальна)	1. Складність підбору підготовлених управлінських кадрів, менеджерів і як наслідок – низький рівень їх керованості
2. Стимулюючий вплив оподаткування (фіксований сільськогосподарський податок) на зниження податкового тиску	2. Складність залучення трудових ресурсів певних спеціальностей та кваліфікації
	3. Агрохолдинги впроваджують виробництво монокультур (зерно-олійні культури, цукровий буряк тощо) без розвитку тваринництва. Скорочення внесення органічних добрив погіршує стан земель
	4. Відсутність належної уваги до розвитку соціальної інфраструктури сільських територій
Агропромислові фінансові групи	
1. Активізація інвестиційних процесів за рахунок прискорення технічного переоснащення агропромислового виробництва з метою підвищення якості конкурентоспроможності продукції	1. Неefективність системи управління агропромисловими фінансовими групами, розмежованість між юридичною та формальною відповідальністю керівників за прийняття відповідних управлінських рішень
2. Фінансова стабільність та привабливість для інвестора	2. Відсутність загальної стратегії агропромислових фінансових груп
3. Поліпшення кредитного забезпечення агропромислової фінансової групи через створення спільного заставного фонду для залучення кредитів, впровадження економічного механізму стимулювання фінансово-кредитних структур до довгострокового партнерства (пільгове оподаткування комерційних банків, які спрямовують кредитні ресурси у виробничу сферу)	3. Недостатній рівень ресурсного забезпечення багатьох агропромислових фінансових груп
	4. Не створюють належні умови та стимули для розвитку малого бізнесу в аграрній сфері
	5. Відсутність фінансової підтримки місцевих бюджетів, об'єктів соціальної інфраструктури, охорону довкілля
Агропромислові комбінати	
1. Управління агропромислового комбінату базується на поєднанні принципів виробничо-господарської самостійності підприємств	1. Неefективність структури управління за рахунок нечітко сформульованої стратегії розвитку та низької якості менеджменту, який безпосередньо впливає на стан фінансових ресурсів
2. Поєднання демократичності в управлінні агропромисловими комбінатами (виборність, рада, конференція уповноважених)	2. Негативне зовнішнє середовище різко знижує інвестиційну привабливість агропромислових комбінатів
3. Агропромислові комбінати мають право постачати продукцію не лише для перероблення в межах конкретного комбінату, а й поза ним	3. Соціально-економічні результати діяльності агропромислових комбінатів не являються пріоритетом під час вирішення соціальних та економічних проблем регіону
	4. Низька зацікавленість у розробленні технологій по відновленню земельних ресурсів регіону

Економічний стан, що склався в Україні, не в повному обсязі сприяє розвитку аграрного бізнесу. Численні труднощі, викликані переходом до ринкової системи господарювання, стали причиною значного зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції вітчизняних аграрних підприємств. Різке загострення конкуренції з боку зарубіжних товаровиробників значно посилило не просте економічне становище агропромислових підприємств. Спад виробництва в умовах відкритості економіки для багатьох підприємств аграрного сектору стає причиною послаблення раніше завойованих секторів зовнішнього і внутрішнього ринку.

Багато комерційних банків, що виникли на хвилі економічної реформи та накопили значні грошові кошти, мають можливість вкладати їх у агропромислове виробництво, яке, у свою чергу, вкрай потребує фінансової допомоги. Однак процес формування та становлення нових агропромислових структур, що є одним з ключових напрямків виведення української економіки з кризи та її реформування на ринкових засадах, відбувається у складних і суперечливих умовах. Уповільненими темпами відбувається створення приведених вище організаційно-економічних структур, які могли б сприяти співробітництву з іншими країнами на теренах СНД та Європи. Не приділяється належна увага розвитку інфраструктури сільських територій, відновленню родючості земель, збереженню екології.

Одним з найважливіших завдань нових агропромислових структур є підвищення конкурентоспроможності продукції та товаровиробників, розширення ринків збуту, збільшення обсягів продажів вітчизняної аграрної продукції, освоєння нових видів агропромислових технологій, збереження та нарощування ресурсного потенціалу сільських територій.

Процес створення та розвиток АСНТ можливий за умов інституційного забезпечення. Інституційне забезпечення АСНТ – це особливі формальні та неформальні визначені законом правила, які встановлюють інституційні межі взаємодії одних сільськогосподарських суб'єктів з іншими у сфері аграрного виробництва, розподілу та споживання сільськогосподарської продукції та різного роду специфікацій прав власності на землю; механізми координації та регулювання взаємодій суб'єктів економічної діяльності, що визначають способи їх кооперації з використання обмежених сільськогосподарських ресурсів; механізми впливу інститутів через зміну трансакційних і трансформаційних витрат на соціально-економічні процеси в сільському господарстві. Схема інституційного забезпечення створення та функціонування АСНТ (рис. 3) показує її складові та їх вплив на формування прогресивних агробізнесових структур, здатних бути конкурентоспроможними в умовах поглиблення ринкових відносин.

У забезпеченні стабільного розвитку нових агропромислових структур необхідною складовою є регулятивна державна політика, яка має бути направлена на:

- створення відповідних економічних умов для розвитку нових агропромислових структур та агропромислової інтеграції різних організаційно-економічних форм;
- розроблення спеціалізованих цільових програм державної підтримки бізнесу в сільській місцевості;
- інвестиції в застосування новітніх технологій у сільськогосподарському виробництві, які забезпечують відновлення та збереження родючості земель;
- інтеграція сільськогосподарського виробництва з усіма сферами і рівнями економічного розвитку держави, що сприяє підвищенню ефективності виробництва.

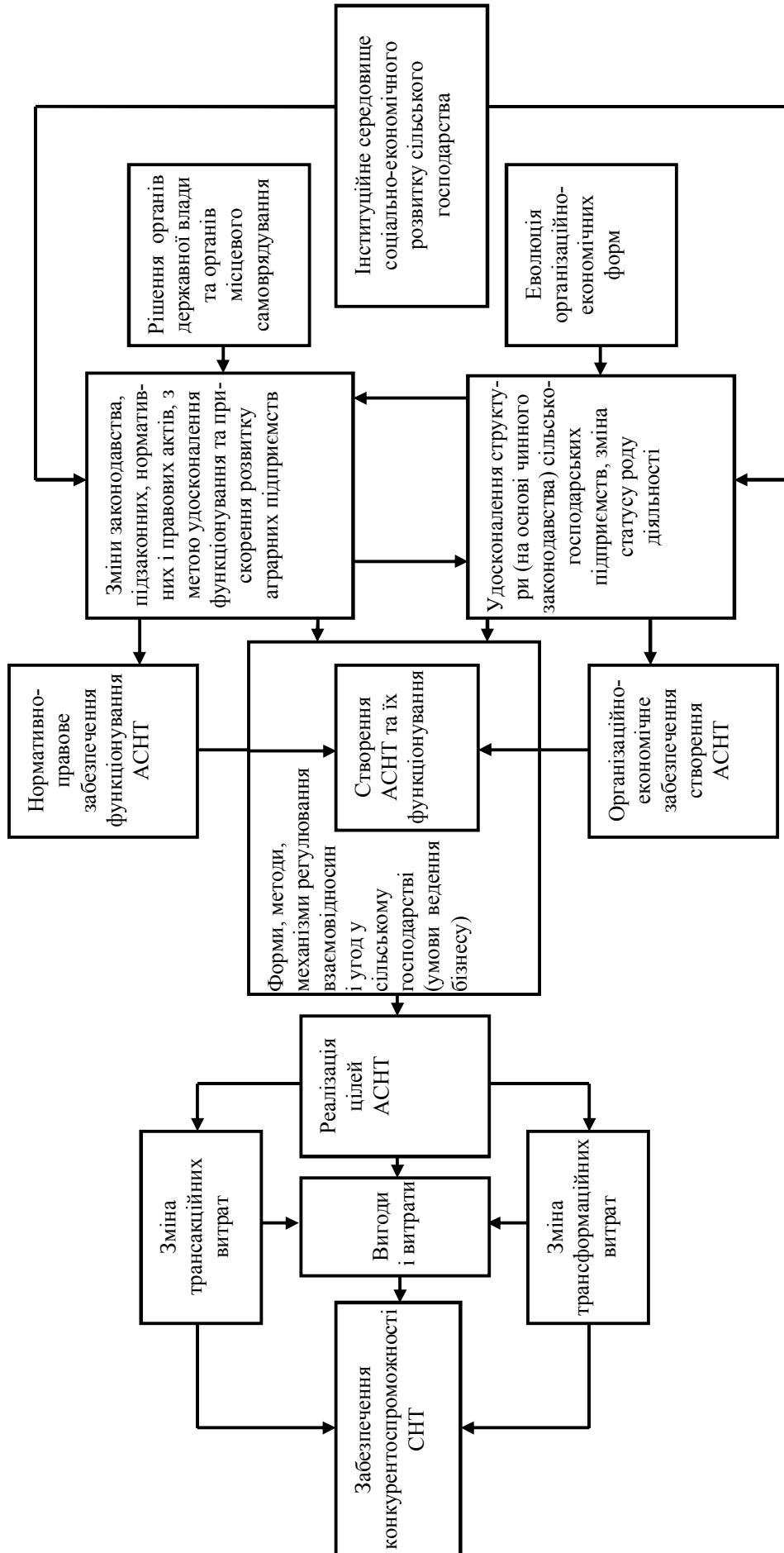

Рис. 3. Інституційне забезпечення, створення та функціонування АСНТ

Результатом такого шляху розвитку інституційного забезпечення буде формування системи прогресивних організаційно-економічних форм господарювання в сільському господарстві у вигляді АСНТ з новою базою інституційного розвитку на основі відповідних законів України.

Висновки і пропозиції. На динаміку розвитку аграрних підприємств безпосередньо впливає макроекономічна ситуація у країні, яку формують міжгалузеві цінові відносини, платоспроможний попит населення, механізми державного регулювання, інфляція. Механізм формування нових організаційних структур в агробізнесі потребує постійного вдосконалення та розвитку. Агропромислові структури нового типу можуть ефективно замінити діючі неприбуткові сільськогосподарські підприємства в умовах боротьби за ринки збуту сільськогосподарської продукції за допомогою зміненої інституційної бази та відповідних внутрішніх змін самих суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Білун С. О. Використання рангового методу для оцінки ефективності функціонування організаційно-правових форм у сільському господарстві / С. О. Білун // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 16. – С. 317-321.
2. Білун С. О. Оцінка ефективності господарювання аграрних підприємств / С. О. Білун. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 88 с.
3. *Виды и особенности интеграционных процессов в агропромышленном комплексе* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3050>.
4. *Козырева А. М. Методологические подходы к совершенствованию производственно экономических отношений интегрированных структур в агропромышленных формированиях* / А. М. Козырева // Факторы развития экономики России : материалы Международной научно-практической конференции, 19-20 апреля 2006 года. Часть II. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2006. – 292 с.
5. *Корпорации США* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.businessconsult.org.com/index/korporacii_ssha/0-38.
6. *Хуртаев К. И. Кооперация и интеграция в АПК* / К. И. Хуртаев // Межрегиональная научно-практическая конференция студентов и аспирантов «Проблемы управляемости Рыночной экономикой». – Нальчик, 2004. – Том 1. – С. 7-8.
7. *Хуртаев К. И. Особенности неформальной институциональной среды сельской местности* / К. И. Хуртаев // Международная научная конференция молодых учёных и специалистов, посвящённая выдающимся педагогам Петровской академии : сборник статей. – М., 2008. – С. 479-483.
8. *Хуртаев К. И. Современные особенности развития институциональной среды сельского хозяйства КБР* / К. И. Хуртаев // Инновационное развитие сельского хозяйства : сборник научных трудов ВИАПИ им. А. А. Никонова. – М., 2009. – С. 110-116.
9. *Rugman, A. M., & D'Cruz, J. R., The double diamond model of international competitiveness: Canada's experience. ManagementInternationalReview, 33(2), 17-39.*